

Sygn. akt V CSK 379/07

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 23 stycznia 2008 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Marek Sychowicz (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Grzegorz Misiurek

SSN Krzysztof Strzelczyk

w sprawie z powództwa C.(...) Sp. z o.o. z siedzibą w W.

przeciwko Gminie Ś.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 23 stycznia 2008 r.,

skargi kasacyjnej strony powodowej od wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 13 kwietnia 2007 r., sygn. akt I ACa (...),

uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania oraz rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Wyrokiem z dnia 13 kwietnia 2007 r. Sąd Apelacyjny zmienił wyrok Sądu Okręgowego w W. z dnia 1 grudnia 2006 r., uchylił nakaz zapłaty z dnia 29 czerwca 2006 r. i oddalił powództwo. Wymienionym nakazem Sąd Okręgowy uwzględnił

powództwo i nakazał pozwanej - Gminie Ś. aby zapłaciła powódce – C.(...), Spółce z o.o. w W. kwotę 250.603,49 zł z odsetkami ustawowymi oraz kosztami procesu.

Jak ustalono w sprawie, dochodzona przez powódkę kwota stanowi część dotychczas niezapłaconego wynagrodzenia za roboty budowlane wykonane przez Przedsiębiorstwo Robót Inżynieryjnych (...) w W. na rzecz pozwanej na podstawie umowy zawartej w dniu 30 października 2000 r. W umowie tej przewidziano częściowe dokonywanie odbioru robót i odbiory robót zanikających oraz rozliczenia po odbiorze poszczególnych elementów robót, przy czym rozliczenie ostateczne miało nastąpić na podstawie faktury końcowej wystawionej na podstawie protokołu końcowego odbioru robót. Strony umowy zamieściły w niej postanowienie przyznające zamawiającemu prawo odstąpienia od umowy, m.in. w razie upadłości wykonawcy. Ponieważ upadłość taka została ogłoszona, w dniu 30 listopada 2001 r. pozwana złożyła oświadczenie o odstąpieniu od umowy a syndyk masy upadłości uznał skuteczność tego oświadczenia. Przy udziale obu stron doszło do określenia zakresu prac niewykonanych i strony dokonały ostatecznego protokolarnego odbioru robót według stanu na dzień 30 listopada 2001 r. Syndyk masy upadłości, uwzględniając należność powódki z tytułu nieterminowego wykonania robót, wystawił faktury obejmujące dotychczas niezapłacone wynagrodzenie za wykonane roboty i odsetki za opóźnienie w zapłacie należności objętej wcześniej wystawionymi fakturami. Wierzytelność z tego tytułu została umową przelewu z dnia 16 listopada 2004 r. zawartą z syndykiem nabyta przez powódkę.

Sąd Okręgowy stanął na stanowisku, że odstąpienie od umowy odnosiło się jedynie do tej jej części, która nie została wykonana, a zatem powódce przysługuje roszczenie o zapłatę wynagrodzenia należnego wykonawcy za roboty wykonane (po potrąceniu należności z tytułu kar umownych).

Rozpoznając apelację pozwanej Sąd Apelacyjny uznał, że dla rozstrzygnięcia sprawy decydujące znaczenie ma określenie zakresu skutków prawnych odstąpienia od umowy. Stojąc na stanowisku braku potrzeby wdawania się w kontrowersyjną kwestię, czy świadczenie wykonawcy robót budowlanych jest podzielne, przyjął, że w okolicznościach rozpoznawanej sprawy brak jest podstaw do uznania, iż świadczenie wykonawcy zostało do chwili odstąpienia od umowy częściowo spełnione bez istotnej zmiany przedmiotu świadczenia. Wobec odstąpienia od umowy przestała ona wiązać skutkiem *ex tunc*, wobec czego wykonawca utracił prawo dochodzenia wynagrodzenia za wykonaną część robót, a także roszczeń akcesoryjnych. Oznacza to, że mógłby on tylko dochodzić zwrotu wartości wykonanych robót, przy czym w razie sporu powinna

ona być oszacowana przez biegłego. Powódka nie mogła więc nabyć wierzytelności określonej w umowie przelewu z dnia 16 listopada 2004 r., ponieważ z chwilą odstąpienia przez pozwaną od umowy o roboty budowlane odpadła podstawa prawna roszczenia wykonawcy o zapłatę wynagrodzenia i wierzytelność nabyta przez powódkę w chwili zawarcia umowy przelewu nie istniała.

Od wyroku Sądu Apelacyjnego powódka wniosła skargę kasacyjną. Wyrok ten zaskarżyła w całości i jako podstawy skargi wskazała: naruszenie prawa materialnego przez błędna wykładnię art. 379 § 2 k.c. i niezastosowanie art. 65 § 2 k.c. oraz niewłaściwe zastosowanie art. 395 w związku z art. 491 § 2 k.c., a także naruszenie przepisów postępowania: art. 316 § 1 oraz art. 321 § 1 k.p.c. w związku z art. 395 § 2 k.p.c. Wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania, ewentualnie o zmianę zaskarżonego wyroku i utrzymanie w mocy wyroku Sądu pierwszej instancji.

Pozwana wniosła o oddalenie skargi kasacyjnej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

I. Sąd Apelacyjny trafnie rozróżnił wynagrodzenie z tytułu wykonania robót budowlanych i wierzytelność obejmującą to wynagrodzenie od wartości wykonanych robót i wierzytelności z tytułu zwrotu tej wartości. Zasadnie też przyjął, że przedmiotem umowy przelewu z dnia 16 listopada 2004 r. była wierzytelność wykonawcy robót budowlanych z tytułu wynagrodzenia za wykonanie tych robót. Skoro Sąd Apelacyjny uznał – a czy uczynił to trafnie, jest to kwestia ustaleń faktycznych i zastosowania oraz wykładni prawa materialnego – że z chwilą odstąpienia przez pozwaną od umowy o roboty budowlane odpadła podstawa prawna roszczenia wykonawcy o zapłatę wynagrodzenia, to wierzytelność obejmująca to wynagrodzenie w chwili zawierania umowy przelewu nie istniała i nie mogła być przedmiotem przelewu, a w konsekwencji przedmiotem żądania dochodzonego przez powódkę od pozwanej w rozpoznawanej sprawie. W świetle dokonanych ustaleń i ich oceny prawnej Sąd Apelacyjny nie naruszył zatem przepisów postępowania, których naruszenie zarzuciła skarżąca w skardze kasacyjnej i zarzut ich naruszenia nie uzasadnia uwzględnienia skargi.

II. Zagadnienie, czy świadczenie wykonawcy umowy o roboty budowlane (art. 647 k.c.) jest świadczeniem podzielnym (art. 379 k.c.), jest – do czego nawiązała skarżąca – sporne w doktrynie i niejednolicie rozstrzygane przez sądy. Należy zgodzić się z Sądem Apelacyjnym, że w rozpoznawanej sprawie rozstrzygnięcie tego zagadnienia nie jest potrzebne. Ze względu na przepis art. 491 § 2 k.c., który zakres skutków odstąpienia od

umowy uzależnia od tego, czy świadczenia obu stron są podzielne, zagadnienie to ma znaczenie dla oceny zakresu odstąpienia od umowy przewidzianego w art. 491 k.c., tj. w wypadku prawa odstąpienia od umowy przyznanego przez ustawę (ustawowego prawa odstąpienia od umowy) w razie zwłoki w wykonaniu zobowiązania z umowy wzajemnej. W rozpoznawanej sprawie mamy zaś do czynienia z odstąpieniem od umowy zastrzeżonym w umowie z dnia 30 października 2000 r., co wskazuje na to, że jest to umowne odstąpienie od umowy, przewidziane w art. 395 k.c. Wprawdzie można by mieć wątpliwości co do tego, czy prawo odstąpienia od umowy zastrzeżone w § 17 ust. 1 lit b) umowy z dnia 30 października 2000 r. odpowiada przewidzianemu w art. 395 § 1 k.c. warunkowi umownego prawa odstąpienia od umowy – oznaczenia terminu do odstąpienia od umowy, ale w dotychczasowym postępowaniu kwestia ta nie została podniesiona. Skarżąca, aczkolwiek uczyniła podstawą skargi kasacyjnej naruszenie art. 395 k.c., nie zarzuciła jego naruszenia przez jego zastosowanie wobec ustalenia, że pozwana odstąpiła od umowy z dnia 30 października 2000 r. w wykonaniu zastrzeżonego w tej umowie prawa.

Stosownie do art. 395 § 1 k.c. od woli stron umowy zależy, czy zastrzegą, że jednej lub obu stronom przysługiwać będzie prawo odstąpienia od umowy. Przepis ten, wyrażający swobodę kształtowania stosunków umownych (art. 353¹ k.c.), wymaga jedynie oznaczenia terminu, w ciągu którego przysługiwać będzie prawo odstąpienia od umowy. W tym zakresie ma on więc charakter bezwzględnie obowiązujący; zastrzeżenie prawa odstąpienia od umowy bez oznaczenia wymienionego terminu powoduje więc nieważność zastrzeżenia, bądź nawet nieważność umowy (art. 58 § 1 i 3 k.c.). Przepis art. 395 § 2 k.c., który określa skutek wykonania prawa odstąpienia od umowy i obowiązki stron w razie odstąpienia, nie może być rozumiany jako *ius cogens*. Skoro strony, w zależności od ich woli, mogą zastrzec prawo odstąpienia od umowy, mogą też określić skutki odstąpienia (w szczególności, że ma ono skutek *ex nunc*) i wzajemne obowiązki w razie odstąpienia, inaczej niż przewiduje to art. 395 § 2 k.c., i to niezależnie od charakteru umowy i świadczeń, do których strony umowy były zobowiązane. Przepis art. 395 § 2 k.p.c. jest przepisem bezwzględnie obowiązującym tylko w tym znaczeniu, że jego zastosowanie wchodzi w grę wówczas, gdy strony nie postanowiły inaczej. W razie umownego zastrzeżenia odstąpienia od umowy regulacja zawarta w art. 491 § 2 k.p.c., jako dotycząca zakresu ustawowego prawa odstąpienia od umowy, także nie znajduje bezpośredniego zastosowania. Do regulacji tej art. 395 k.c. zresztą nie odsyła. Może ona być jedynie pomocna dla ustalenia zakresu umownego odstąpienia od umowy

ze względu na charakter świadczenia obu stron wówczas, gdy zakresu tego strony nie określiły.

Ze względu na przedstawione rozumienie przepisu art. 395 k.c. nie można odmówić racji skarżącej o ile zarzuca zaskarżonemu wyrokowi naruszenie art. 65 § 2 k.c.

Sąd Apelacyjny nie dokonał wystarczającej analizy postanowień umowy z dnia 30 października 2000 r., określających obowiązki stron w razie odstąpienia od umowy i nie dokonał ich wykładni uwzględniającej zgodny zamiar stron i cel zastrzeżenia odstąpienia od umowy. Dla wykładni tej nie jest też bez znaczenia zachowanie się stron po odstąpieniu od umowy. Wynik tej wykładni może wskazywać na zamierzone przez strony, wiążące je skutki odstąpienia od umowy w razie upadłości wykonawcy, a w tym na przyznanie zamawiającemu wierzytelności od wykonawcy, która stała się później przedmiotem umowy przelewu na rzecz powódki.

W szczególności wykładni wymagał § 17 pkt 5 lit a) umowy. Postanowienie to przewiduje, że w razie odstąpienia od umowy z przyczyn, za które wykonawca nie odpowiada, obowiązany jest on do zapłaty wynagrodzenia za roboty, które zostały wykonane do dnia odstąpienia. Wyjaśnienia wymagało zatem – przy uwzględnieniu podstaw ogłoszenia upadłości przewidzianych w przepisach prawa upadłościowego, obowiązujących w chwili zawierania umowy – czy postanowieniem tym objęte zostało odstąpienie od umowy w razie upadłości wykonawcy. Wyjaśnienie to dawałoby podstawę do ustalenia, czy odstąpienie od umowy przez pozwaną uzasadniało zastosowanie wprost wymienionego postanowienia umowy.

Z wymienionych przyczyn Sąd Najwyższy uwzględnił skargę kasacyjną i na podstawie art. 398¹³ § 1 oraz art. 108 § 2 w związku z art. 398²¹ k.p.c. orzekł jak w sentencji.